

UNIWERSYTET JAGIELLOŃSKI
COLLEGIUM MEDICUM
W KRAKOWIE

Wydział Lekarski

prof. dr hab. Barbara Józefik
Pracownia Psychologii i Psychoterapii Systemowej
Katedra Psychiatrii
Uniwersytet Jagielloński Collegium Medicum

Kraków, 9. 08. 2023r

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Anny Papińskiej
pt. „ Opowieści o miłości a doświadczenia w bliskich związkach”
przygotowanej pod kierunkiem prof. dr hab. Ewy Trzebińskiej i dr. Dariusza
Kuncewicza

Teoria przywiązania Johna Bowlby’ego jest jedną z bardziej inspirujących koncepcji dotyczących rozwoju człowieka. Sformułowana w latach 70tych i 80tych ub. wieku w kolejnych dekadach doczekała się imponującej ilości badań empirycznych, stała się także bazą dla teorii mentalizacji i opartych na niej praktyk terapeutycznych. Uniwersalność konceptualizacji Bowlby’ego wynika z umiejętności wyjścia poza jeden paradygmat: psychoanalityczny i z udanej próby zintegrowania wiedzy płynącej z kilku źródeł: badań nad rozwojem niemowląt, psychoanalizy, psychopatologii rozwojowej oraz etologii. Dodatkowym walorem jest potwierdzenie jej założeń przez współcześnie prowadzone badania neurobiologiczne i neuropsychologiczne.

Koncepcja Bowlby’ego wskazuje na kluczowe znacznie wczesnodziecięcego przywiązania dla rozwoju poczucia bezpieczeństwa, dla budowania „bezpiecznej bazy”, które stają się matrycą dla dalszych relacji, w tym romantycznych. Szeroko prowadzone badania pokazały, że doświadczenia wczesnodziecięce skutkujące brakiem ufności stanowią czynniki ryzyka dla rozwoju wielu zaburzeń: emocjonalnych, zaburzeń osobowości, czy bardziej ogólnie zaburzeń regulacji emocjonalnej, w efekcie utrudniając funkcjonowanie w relacjach. Mimo obszernej literatury przedmiotu wciąż nie dysponujemy wystarczającymi odpowiedziami na pytanie, w jakim stopniu więzi nie budujące poczucia ufności, skutkujące lękowymi, unikającymi lub zreorganizowanymi strategiami uruchamiającymi się w relacjach, mogą być

przewycięzione, co temu sprzyja, jakie czynniki, doświadczenia i okoliczności. To pytanie ma znaczenie nie tylko teoretyczne ale i praktyczne, szczególnie gdy rozpatrujemy relacje w rodzinie i w parze pozostającej w związku. Dane statystyczne wyraźnie pokazują narastanie liczby separacji i rozwodów, których źródłem są trudności partnerów/małżonków w doświadczeniu bliskości, zrozumienia, w okazywaniu sobie troski i wsparcia. Podobnie emocje identyfikowane są przez dzieci, nastolatków z trudnościami emocjonalnymi. Zrozumienie mechanizmów ułatwiających swoistą reparację więzi jest więc kluczowe zarówno w myśleniu o profilaktyce, jak i w podejmowaniu oddziaływań psychoterapeutycznych. W ten nurt wpisują się badania Doktorantki, poszukujące powiązań pomiędzy wzorcami przywiązania, opowieściami o miłości a doświadczeniem związku romantycznego. Uważam temat podjęty przez mgr Papińską za ważny i interesujący poznawczo, szczególnie, że ramę teoretyczną stanowi połączenie koncepcji przywiązania z teorią narracji.

Uzasadnieniem takiego ujęcia jest spójnie przedstawiona część teoretyczna. Obejmuje ona cztery zasadnicze obszary tematyczne. Pierwszy omawia rozumienie dynamiki relacji w związku romantycznym jako konsekwencję wczesnodziecięcych wzorców przywiązania, skutkujących określonymi strategiami wchodzenia w związki na bazie Wewnętrznych modeli operacyjnych (WMO). Autorka w tej części prezentuje założenia koncepcji przywiązania, jej rozwój bazujący na badaniach empirycznych, rozumienie konstruktu WMO jako struktury poznawczo-afektywnej kluczowej w rozwoju *Self*. Klarownie pokazuje złożoność pojęcia przywiązania poprzez przytoczenie niejednoznacznych badań dotyczących stabilności wzorca, badań wskazujących na globalny i specyficzny styl przywiązania, oraz na wielowymiarowość pojęcia, zakładającą konieczność uwzględniania aspektów poznawczych, emocjonalnych, behawioralnych. Omawia dwie strategie uruchamiane w sytuacji braku opiekuna dającego poczucie bezpieczeństwa: hiperaktywacji i dezaktywacji; są to strategie wtórne, mające charakter obronny wobec trudnego do zniesienia dyskomfortu, które w dorosłości wniesione do związku mogą stać źródłem trudności pary.

Jak już wspomniano, literatura dotycząca przewiązania jest bardzo obszerna i Doktorantka słusznie dokonała jej wyboru ze względu na cel pracy. Niemniej jednak nie jest zrozumiałe, dlaczego w omówieniu pominęła wzorzec zdeorganizowany wczesnodziecięcego przywiązania, opisany przez Mary Main i Judith Salomon w 1986 r, którego konsekwencją jest styl nieprzepracowany identyfikowany w dorosłości. Jak wskazują badania, wzorzec zdeorganizowany wiąże się traumatycznymi doświadczeniami relacyjnymi i ma największą stabilność, co w przypadku pary jest czynnikiem bardzo obciążającym jej funkcjonowanie.

Pytanie jakie narracje budują te osoby i jak spostrzegają swoje związki wydaje się więc w pełni uzasadnione.

W rozdziale drugim Doktorantka skoncentrowała się na omówieniu perspektywy narracyjnej w odniesieniu do problematyki związku. W pierwszym podrozdziale na tle teorii przywiązania, mgr Papińska przedstawiła modele rozwoju kompetencji narracyjnych. Procesy narracyjne, zgodnie z teorią narracji, są rozumiane jako sposoby porządkowania i organizowania przez umysł tego, co jest doświadczane. Autorka bazując na literaturze precyzyjnie opisała fazy i poziomy rozwoju narracji (wskazując także na ich proceduralny charakter), nawiązując jednocześnie do etapów rozwojowych przywiązania. Pozwoliło Jej to na postawienie tezy, potwierdzonej badaniami empirycznymi z wykorzystaniem *Adult Attachment Interview*, wskazującej na powiązania pomiędzy doświadczaniem przywiązania w dzieciństwie a stylem narracji w dorosłości.

W kolejnych Doktorantka podrozdziałach skoncentrowała się na przedstawieniu 3czynnikowej teorii miłości Sternberga jako opowieści i jego typologii narracji o miłości, a także na omówieniu stałych elementów struktury opowieści o związku. Z tej perspektywy zarysowała historyczne schematy fabularne i typologię postaci, ilustrując istotne aspekty opowieści o miłości. Można ubolewać, że pominęła współczesne schematy narracyjne. W kontekście własnych badań i odniesień do kontekstu kulturowego wyników swoich badań, ten brak jest zauważalny.

Autorka zwróciła uwagę na konstytutywny aspekt budowania narracji, w tym przypadku opowieści o związku. Może on, w powiązaniu z wczesnodziecięcymi doświadczeniami więzi, stanowić ramę interpretacyjną, poprzez którą para nadaje znaczenie temu, co się wydarza w relacji. Argumenty znajdujące się w tej części stanowią ważne uzasadnienie dla podjętego tematu badawczego.

Rozdział trzeci jest przeznaczony na omówienie powiązań pomiędzy pozabezpiecznymi wzorcami więzi a opowieściami o związku. Rozpoczyna go podrozdział 3.1. „Narracyjna struktura wzorców więzi”, w którym Doktorantka wraca do wcześniej postawionej tezy o narracyjnej strukturze wzorców więzi, szerzej i wnikliwiej go uzasadniając. Wydaje się, że bardziej korzystne byłoby zamieszczenie tego fragmentu w rozdziale drugim, po podrozdziale 2.1., w rozdziale trzecim natomiast skoncentrowanie się na przedstawieniu powiązań pomiędzy pozabezpiecznymi wzorcami więzi a opowieściami o miłości i dalej, ich rolą jako predyktorów jakości relacji, satysfakcji ze związku. Byłoby to bardziej spójne i pozwoliłoby na uniknięcie powtórzeń. Ta uwaga o charakterze formalnym nie zmienia faktu,

że w całości konstrukcja części teoretycznej pozwoliła osiągnąć wysoki stopień uporządkowania istniejącej wiedzy dotyczącej powiązań pomiędzy rozwojem przywiązania i rozwojem narracji oraz konsekwencji zaburzeń przywiązania dla budowania opisu doświadczeń w związku. Prezentowane zagadania są omówione z dużą wnikliwością świadczącą o dobrej znajomości Autorki rozprawy literatury przedmiotu i badanej problematyki, omówienia zawierają liczne odautorskie komentarze.

Część teoretyczną kończy rozdział definiujący problem badawczy. Pytanie ogólne jakie zostało postawione to: „Czy i jakie opowieści o miłości mogą osłabiać wpływ wzorca więzi na jakość z relacji romantycznej”. Doktorantka dwukrotnie w tej wersji przedstawia to pytanie, chociaż nie brzmi ono poprawnie stylistycznie. Raczej powinno brzmieć: „Czy i jakie opowieści o miłości mogą osłabiać wpływ wzorca więzi na ocenę jakości relacji romantycznej”. Dodatkowe pytania badawcze odnosiły się do zależności między opowieściami o miłości a wzorcami więzi i satysfakcją ze związku. W zaprezentowanym modelu graficznym Autorka precyzyjnie sformułowała pytania szczegółowe i zmienne realizowane w dwuetapowym procesie badania, poprzedzonym badaniem pilotażowym.

W badaniu I (korelacyjnym) Doktorantka pozostawiła następujące pytania badawcze:

1. Czy i jaka jest zależność między pozabezpiecznymi wzorcami więzi a satysfakcją ze związku?
2. Jakie opowieści o związku są charakterystyczne dla lękowego a jakie dla unikowego wzorca więzi?
3. Czy i jaka jest zależność pomiędzy opowieściami o związku a satysfakcją z relacji romantycznej
4. Czy i jakie opowieści o związku pełnią funkcję moderatora zależności między pozabezpiecznymi wzorcami więzi a satysfakcją ze związku?

W badaniu II na bazie wyników moderacyjnych uzyskanych w badaniu I, zwięźczonych wyłonieniem 4 typów korzystnych lub niekorzystnych opowieści o związku w zależności od wzorca więzi i płci, sformułowała kolejne 4 pytania badawcze:

1. Czy typ przypominanej opowieści o związku moderuje zależność między pozabezpiecznym wzorcem więzi a zmianą stanu afektywnego (pozytywnego lub negatywnego)?
2. Czy typ przypominanej opowieści o związku moderuje zależność między pozabezpiecznym wzorcem więzi a retrospektywną oceną jej wpływu (pozytywnego lub negatywnego) na relację?

3. Czy powtarzalność opowieści o związku podobnych do przypominanego moderuje zależność między pozabezpiecznym wzorcem więzi a oceną (pozytywnych i negatywnych aspektów relacji)?
4. Czy zakończenie opowieści o związku podobnych do przypominanej moderuje zależność między pozabezpiecznym wzorcem więzi a oceną (pozytywnych lub negatywnych) aspektów relacji?

Opierając się na literaturze przedmiotu Doktorantka sformułowała ogólny model głównego problemu badawczego a w obu badaniach postawiła po 4 rozbudowane hipotezy, tworzące modele wzajemnych zależności.

Podsumowując tę część dysertacji uważam, że przyjęty przez mgr Annę Papińską model badawczy był konstruktem złożonym a jednocześnie w wysokim stopniu spójnym i jasnym, dobrze uzasadnionym naukowo, wystarczającym, aby można było go zastosować w zaplanowanych badaniach i co już wcześniej zaznaczono, o dużej wartości poznawczej i klinicznej. Doktorantka zdecydowała się na jego weryfikację w dwuetapowym badaniu. Uważam tę decyzję za trafną, ze względu na ilość pytań badawczych i zmiennych oraz złożoność zachodzących pomiędzy nimi relacji. I tak przy tej konstrukcji badania i sposobie jego przedstawienia, ilość analiz wymagała od czytelnika dużej uważności.

Badanie I poprzedzone zostało pilotażem, w którym wzięły udział 32 osoby. Efektem przeprowadzonej analizy wyników uproszczona została zaplanowana procedura badania. W badaniu I, przeprowadzonym internetowo, wzięło udział 309 osób (170 kobiet i 139 mężczyzn) zróżnicowanych wiekowo, pod względem wykształcenia, miejsca zamieszkania oraz sytuacji osobistej. Osoby badane poza ankietą socjogeograficzną wypełniały:

1. Kwestionariusz dotyczący stylu przywiązania: „Kwestionariusz doświadczeń w bliskich związkach partnerskich” (ECR-PL) będący polską wersją kwestionariusza *Experiences in Close Relationship*, (adaptacja M. Stawska)
2. Kwestionariusz do pomiaru satysfakcji z relacji romantycznej *Realtionship Assesment Scale* (RAS-PL), w polskiej adaptacji Natora
3. Narzędzie do badania opowieści o swoim związku „Historie miłosne” autorstwa Doktorantki i D. Kuncewicza.

W badaniu II, przeprowadzonym w schemacie eksperymentalnym, wykorzystano wyniki od 584 osób (280 kobiet i 304 mężczyzn) pozostających aktualnie w relacji romantycznej, zróżnicowanych pod względem cech demograficznych. Ze względu na cel badania, jakim było znalezienie odpowiedzi, czy pod wpływem przypomina sobie historii ze

swojego związku dochodzi do zmiany afektu pozytywnego i negatywnego w zależności wzorca więzi i płci, istotna była procedura badawcza zakładająca kolejność poszczególnych kroków (m.in. dwukrotne badanie uczuć odnoszących się do relacji: przed i po opisie wydarzenia mającego miejsce w związku, zakończone badaniem samooceny wydarzenia).

W badaniu II zastosowano poza ankietą socjogeograficzną kolejno:

1. Kwestionariusz dotyczący stylu przywiązania: „Kwestionariusz doświadczeń w bliskich związkach partnerskich” (ECR-PL),
2. Kwestionariusz do pomiaru satysfakcji z relacji romantycznej *Relationship Assessment Scale* (RAS-PL),
3. Skalę Uczuć pozytywnych i negatywnych, będą adaptacją skali PANAS, w polskiej wersji językowej Brzozowskiego, której celem była ocena odczuć w kontekście relacji w związku, oraz samoocena zdarzenia, historii, która wydarzyła się w związku,
4. Pomiar wpływu opowieści o związku, autorstwa Doktorantki,
5. Skalę PN-RQ (PL) Positive-Negative Relationship Quality Scale w polskiej adaptacji Papińskiej i Kuncewicza, badający związek w wymiarach uczuć pozytywnych i negatywnych,
6. Kwestionariusz samooceny wspomnienia, autorstwa Doktorantki.

Narzędzia badawcze zostały trafnie dobrane do pytań badawczych. Warto zaznaczyć wkład Doktorantki w konstrukcję narzędzia do badania opowieści o swoim związku „Historie miłosne”. Należy także podkreślić dużą liczbę osób objętych badaniami, co jest ważnym czynnikiem na rzecz wiarygodności uzyskanych rezultatów.

Przeprowadzone analizy mające na celu weryfikację hipotez wykorzystujące metody statystyczne zależnie od charakterystyk zmiennych, dostarczyły wielu wartościowych wyników:

1. Pokazały, że u obu płci lękowy i unikający wzorzec przywiązania wiąże się mniejszą satysfakcją z relacji z partnerem – ilustruje to, w jaki stopniu doświadczenia wczesnodziecięce więzi są wnoszone do relacji w życiu dorosłym;
2. Ujawniły różnice, jeśli chodzi o preferowane opowieści o miłości zależnie od wzorca więzi: osoby o określonym wzorze wybierały narracje znaczeniowo zgodne ze skryptami przywiązania; u osób o lękowym stylu w historiach o związku istotnym motywem był brak responsywności, dostępności partnera, lęk przed odrzuceniem i

zachwiane poczucie bezpieczeństwa, u osób o stylu unikającym motywem był problem autonomii w relacji.

3. Satysfakcja ze związku u obu płci była powiązana z wyborem stwierdzeń wskazujących na akceptację, wspieranie się, dostrzeganie swoich zasobów, wyrażanie chęci wspólnej przyszłości i rozwoju, okazywanie zaangażowania w związek, rzadszym relacjonowaniem rutyny. Ciekawe było zidentyfikowanie różnic zależnie od płci: u mężczyzn powiązanie satysfakcji z zaangażowaniem, wyrozumiałością i serdecznością kobiet, u kobiet osłabienie satysfakcji z relacji, gdy w związku podejmowała ona tradycyjne obowiązki domowe i doświadczała ograniczeń ze strony partnera.
4. Rezultaty analiz pokazały także, że dla badanych osób korzystne są opowieści znaczeniowo przeciwstawne do wzorca przywiązania, dla kobiet o lękowym wzorcu korzystne są opowieści, w których pokazują swoją autonomię i sprawczość, dla kobiet o unikowym wzorcu poddawanie się inicjatywie partnera i akcentowanie wspólnoty, dla obu grup przekonanie o trwałości związku. U grupy mężczyzn satysfakcja ze związku wiązała się ze ich sprawczością i daniem oparcia partnerce. W grupie mężczyzn o lękowym wzorcu przywiązania satysfakcja zmniejszała się, gdy sprawczość była po stronie partnerki. U mężczyzn o unikającym typie więzi satysfakcja wiązała się uważnością na potrzeby partnerki i odpowiedzialnością za związek.

Przeprowadzone przez Doktorantkę I badanie potwierdziło, że narracje przeciwstawne do wzorca przywiązania mogą te wzorce uelastyczniać, osłabiając tym samym ich negatywny wpływ na satysfakcję z relacji z partnerem. Jest to ważny wynik wpisujący się nurt badań dotyczących czynników powiązanych ze stabilnością wzorca przywiązania. Badanie pozwoliło także na wyłonienie 4 typu opowieści o związku korzystnych dla relacji, w zależności od płci i wzorca przywiązania.

Celem badania II była dalsza weryfikacja hipotez o moderującej roli opowieści o związku u osób o pozabezpiecznym wzorcu przywiązania, czy inaczej to formułując: celem było poszukiwanie odpowiedzi na pytanie: czy rzeczywiście występuje korzystny wpływ 4 opowieści ujmowanych na kontinuum „Inicjatywa własna inicjatywa vs. inicjatywa partnera/ki”, „Stapianie się z partnerem/ką vs spieranie się”, na jakość relacji romantycznej. Procedura tego badania była bardziej złożona, m.in. zakładała 2 pomiary aktualnych uczuć w relacji przed i po opisie zdarzenia/historii, jakie miało miejsce w związku, biorąc pod uwagę oba wymiary oceny: negatywny i pozytywny. Ta część badania zawiera szereg wniosków i

starannie przeprowadzonych analiz statystycznych, ujawniając bardziej złożony obraz, niż zakładały to hipotezy. Jakkolwiek w obu grupach kobiet i mężczyzn pozabezpieczne przywiązanie wiązało się z nasileniem negatywnej i osłabieniem pozytywnej oceny jakości relacji, oraz z tendencją do powtarzania historii o podobnym scenariuszu kończącej się niekorzystnie, to jednocześnie, płeć i typ przywiązania wprowadzały istotne różnice pomiędzy badanymi podgrupami.

Badanie II pokazało, że wzbudzanie określonych opowieści treściowo przeciwstawnych do pozabezpiecznego wzorca przewiązania wprowadza niewielkie zmiany w ocenie relacji z partnerem/ką, wywiera więc pewien efekt moderujący, ale jest on zależny od powtarzalności opowieści, sposobu ich zakończenia, płci i wzorca przywiązania.

Wysoko należy ocenić dyskusję wyników. Ze względu na strukturę badania mgr Papińska zamieściła dyskusję po każdym badaniu a na końcu dyskusję podsumowującą całość, co ułatwiało lekturę tekstu i odniesienie się do wielości wyników tego złożonego projektu badawczego. W rozdziałach zawierających dyskusje Doktorantka wnikliwie omówiła uzyskane rezultaty odnosząc się do literatury, badań innych autorów ujawniając swobodnie poruszanie się w problematyce przywiązania i narracji. Przedstawiła interpretacje uwzględniające także znaczenie kontekstu społeczno-kulturowego dla budowania narracji nt. związku, rozumienia męskości/kobiecości. Co cenne, w dyskusji interpretując wyniki Autorka wzięła pod uwagę także perspektywę kliniczną, pokazując możliwości aplikacyjne przeprowadzonych badań np. w procesie terapii pary lub psychoterapii indywidualnej.

Dodatkowym walorem pracy jest odniesienie istotnych kategorii z narzędzia „Historie miłosne”, skonstruowanego wspólnie z Kuncewiczem, do 3czynnikowej teorii Sternberga, co sprawia, że narzędzie to może być użyteczne w diagnozowaniu fazy związku.

Od strony formalnej dysertacja spełnia warunki foremne sformułowane dla monografii doktorskich. Należy zwrócić uwagę na obszerne liczące ponad 150 pozycji starannie dobrane piśmiennictwo, głównie anglojęzyczne. Tabele zamieszczone w tekście i części Załączniki prezentują wysoki poziom edytorski i są wystarczająco czytelne. Natomiast tekst zawiera literówki, wymagające korekty przy opracowaniu badań do publikacji.

Doktorantka sformułowała szereg ograniczeń swojego badania, co pokazuje jej pozycję badaczki świadomej czynników wpływających na uzyskane wyniki i ich interpretację. Rzeczywiście można ubolewać, że ze względu na ilość zmiennych nie zostały uwzględnione takie charakterystyki badanych osób jak: wiek, długość trwania związku, faza związku, fakt posiadania lub nie dzieci, wcześniejsze doświadczenia. Trudno też się nie przychylić do krytycznej uwagi Doktorantki, wiążącej się z modelem badań ilościowych. Rozwiązaniem w

dalszych etapach pracy naukowej mogłoby być zastosowanie metod jakościowych. Są one bardziej czasochłonne, ale na co zwraca uwagę sama Autorka, swobodne wypowiedzi osób badanych pozwoliłyby na zbadanie historii o związku, spontanicznie wyłonionych w trakcie badania. Jako inspiracja do dalszych badań pozostają wyniki, które nie potwierdziły zakładanych hipotez.

Zawarte w recenzji uwagi nie zmieniają ogólnie pozytywnej oceny sposobu realizacji projektu badawczego: założeń teoretycznych, procedury i metod badawczych, rodzaju przeprowadzonych analiz statystycznych, sposobów przedstawienia wyników, dyskusji i podsumowania. Całość jest opracowana z dużą rzetelnością.

Należy podkreślić, że uzyskane przez mgr Doktorantkę rezultaty poszerzają istotnie wiedzę o badanych zjawiskach dotyczących znaczenia wzorów więzi lękowej i unikającej na ocenę relacji romantycznej, budowanie narracji na jej temat i czynników moderujących występujące pomiędzy nimi zależności. Jestem przekonana, że uzyskane oryginalne wyniki zasługują na opublikowanie w czasopiśmie o międzynarodowym zasięgu. Ważne są także wartości aplikacyjne programu, jego efekty mogą mieć zastosowanie w procesie psychoterapii poprawiając funkcjonowanie osób pozostających w związku.

Podsumowując stwierdzam, że recenzowana dysertacja magister mgr Anny Papińskiej pt. „Opowieści o miłości a doświadczenia w bliskich związkach” przedstawia rzetelnie przeprowadzone badanie naukowe i oryginalne rozwiązanie przez Autorkę ważnego zagadnienia naukowego i klinicznego, wykazuje Jej wiedzę teoretyczną w dyscyplinie psychologia oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Rozprawa doktorska spełnia warunki określone w art. 187 ust. 1-4 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tj. Dz. U. 2018 poz. 1668), stąd przedstawiam Radzie Naukowej Instytutu Psychologii SWPS w Warszawie wniosek o dopuszczenie mgr Anny Papińskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

